

ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ДОСВІД КРАЇН ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Ясенецький Володимир Станіславович
аспірант,
Державний податковий університет

В Україні через повномасштабну військову агресію з боку РФ, значним викликом для бюджетів усіх рівнів стало забезпечення соціальних стандартів для населення на усій території країни. Багато регіонів, особливо на сході та півдні країни, зазнали значних економічних втрат через руйнування інфраструктури, зменшення податкової бази та масовий виїзд населення. Це створило додатковий тиск на місцеві органи влади, які змушені шукати нові джерела фінансування та оптимізувати видатки для забезпечення базових послуг та підтримки внутрішньо переміщених осіб. У багатьох громадах зруйновано дороги, школи, лікарні та інші критичні об'єкти. Це ускладнює забезпечення базових послуг для населення та потребує значних ресурсів для відновлення. Через руйнування підприємств місцеві громади стикаються з проблемами безробіття, що негативно впливає на економічну стабільність і добробут населення.

За таких умов фіскальна децентралізація є інструментом, що може полегшити балансування місцевих бюджетів та створити умови для уникнення зайвих витрат. Фіскальна децентралізація це процес передачі фінансових повноважень і ресурсів від центрального уряду до місцевих органів влади, що дозволяє місцевим громадам розширювати свої можливості для забезпечення соціальної підтримки та економічного зростання. Фіскальна децентралізація потребує сучасних механізмів в управлінні ресурсами. Такі механізми мають формуватися на принципах фіскальної прозорості, дисципліни та відповідальності. Прийняття нормативних документів щодо розширення фіскальної децентралізації не означає автоматичне зменшення ризиків для місцевих бюджетів. Важливим питанням для місцевих громад є дизайн системи управління фінансами, ефективна взаємодія з центральною владою в контексті бюджетних трансфертів [1, с. 187].

Роль, яку відіграє фіскальна децентралізація у фінансах державного сектора, швидко зростає. Протягом останніх років вона все більше впливає на якість управління фінансовими ресурсами, результатом чого є збільшення їхнього обсягу для таких секторів як освіта та охорона здоров'я, зростають інвестиції в комунальне господарство. Все активніше на місцевому рівні зростають темпи економічного розвитку, з'являються

сучасні інфраструктурні проекти. Дедалі фіскальна децентралізація більше розуміється як частина реформ управління державними фінансами на усіх рівнях, як засіб досягнення інклюзивного та ефективного надання послуг на місцевому рівні. Ці чинники об'єднують практиків та теоретиків бюджетної сфери, економістів та фінансистів.

Важливим фактором, що обумовлює актуальність дослідження вищенаведених аспектів є значні за обсягом фінансові ресурси, що Україні надано Європейським Союзом під час військової агресії. Завдяки цій допомозі українські пенсіонери отримали пенсії, вчителі та лікарі – зарплати. Також слід враховувати, що Україна залишається із найбільшим дефіцитом бюджету та найбільшою потребою у його фінансуванні у своїй історії.

Фінансова допомога від ЄС спрямована на гуманітарну допомогу населенню. Відповідні програми екстреної підтримки сприяють доступу до основних товарів і послуг, що є критичними для більшості громадян України. Ще одна важлива мета – реконструкція цивільної маломасштабної інфраструктури, забезпечення енергетичної та кібербезпеки, свобода ЗМІ й боротьба проти дезінформації. Фінансова підтримка України буде продовжена за такими основними напрямками – відновлення, реконструкція та модернізації країни, а також підтримка реформ, які необхідно втілити в процесі приєднання до ЄС. Як підкреслюють у Єврокомісії, значна увага приділятиметься реформі системи управління державними фінансами [2].

Соціогуманітарні детермінанти фіскальної політики визначають сьгодні напрямки фінансового управління, які враховують потреби суспільства та забезпечують економічну і соціальну стабільність. Держава була змушена адаптувати бюджетні пріоритети для підтримки найбільш вразливих верств населення, таких як внутрішньо переміщені особи, постраждали громади, а також для забезпечення соціальної згуртованості в кризових умовах. Механізми бюджетної підтримки для постраждалих груп населення повинні зменшувати економічні ризики, посилювати соціальну згуртованість.

Євроінтеграційний зор вимагає, щоб фіскальна політика України відповідала стандартам ЄС щодо соціальної справедливості, прозорості та підзвітності. Якщо порівнювати питому вагу доходів місцевих бюджетів до ВВП, показники України є співставні до показників таких країн, як Польща, Франція, Данія, Німеччина, Латвія, де цей показник становить від 4 до 12 відсотків від ВВП [3]. У цьому контексті для забезпечення подальшого розвитку процесу фіскальної децентралізації для України важливо досліджувати кращі практики країн-членів ЄС. Найбільш корисними з практичної точки зору є досвід таких країн-членів ЄС.

У Польщі така децентралізація реалізована через перерозподіл надходжень від окремих податків. До місцевих бюджетів надходять частини сплати від податку на нерухомість, доходів фізичних осіб, прибутку підприємств. Місцеві органи державного управління відповідають за адміністрування туристичного збору, податку на нерухомість, транспортного податку. Також діє ефективна система субсидій та дотацій. Дотації розподіляються на основі формули, яка враховує рівень доходу та кількість населення в конкретному регіоні. Це забезпечує справедливий розподіл коштів між регіонами та сприяє вирівнюванню економічних умов у країні. Польща у розподілі фінансових ресурсів чітко дотримується встановлених нормативів, приділяє увагу прозорості, що гарантує стабільний фінансовий потік до бюджетів місцевого рівня.

Німеччина є прикладом країни з високим ступенем фіскальної децентралізації, де федеральні землі мають значні повноваження у формуванні власних бюджетів. Ця країна запровадила механізм фінансового вирівнювання, який допомагає менш розвиненим регіонам отримувати підтримку з боку заможніших земель. Такий механізм вирівнює диспропорції в доходах між регіонами, забезпечуючи стабільність на національному рівні.

Словаччина провела значні реформи з децентралізації, що включали спрощення процедур з управління місцевими бюджетами та запровадження системи прозорості бюджетних процесів. Ці реформи допомогли зменшити рівень бюрократичних перепон та підвищити ефективність управління. У Словаччині муніципалітети мають право встановлювати власні місцеві збори, зокрема податок на нерухомість, транспортний податок та туристичний збір. Наприклад, податок на нерухомість є значущим джерелом доходів для багатьох словацьких громад, оскільки місцеві органи мають право встановлювати його ставку залежно від типу нерухомості та місця її розташування.

Латвія запровадила механізм фінансового вирівнювання, для цього використовується спеціальний фонд. Цей фонд наповнюється за рахунок перерозподілу податку на доходи фізичних осіб, а потім ці кошти перерозподіляються на користь муніципалітетів із нижчим рівнем доходів. У деяких випадках центральний уряд може вносити додаткові кошти з державного бюджету до фонду для забезпечення стабільності фінансування, особливо в періоди економічної нестабільності або при збільшенні кількості муніципалітетів, що потребують підтримки.

Також цікавив досвідом від Латвії є форма підтримки місцевого бізнесу через відповідні муніципальні програми. Започатковувати такі програми мають право відповідні муніципалітети. Фінансовим ресурсом для цього є гранти та субсидії, а метою для фінансового забезпечення –

створення нових робочих місць, покращення інфраструктури, розвиток підприємницької діяльності.

Данія є прикладом країни з високим рівнем підзвітності місцевих органів влади, які самостійно адмініструють значну частину податків та відповідають за надання широкого спектру послуг, включаючи охорону здоров'я та освіту. Реформи з децентралізації включають чітку систему контролю, де місцеві бюджети регулярно звітують перед центральними органами. Це забезпечує прозорість та довіру до місцевого самоврядування.

Досвід країн ЄС свідчить, що успішна фіскальна децентралізація передбачає не лише передачу фінансових ресурсів на місцевий рівень, але й побудову системи ефективного контролю та прозорого управління [4, с. 125]. Реформи з фіскальної децентралізації мають бути орієнтовані на розвиток економічного потенціалу громад та створення умов для залучення інвестицій на місцевому рівні. Використання найкращих практик ЄС допоможе Україні інтегруватися у європейський економічний простір та забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток регіонів.

Список використаних джерел:

1. Коляда Т.А. Фінансове забезпечення сталого розвитку територіальних громад України як чинник реальної децентралізації повоєнного відновлення. *Бізнес Інформ*. 2024. № 7. С. 385–393. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-385-393>

2. Fedelino Annalisa. Fiscal Decentralization: Key Issues. URL: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781589069855/ch001.xml> (дата звернення: 01.11.2024).

3. Fiscal Decentralization, Local Public Sector Finance And Intergovernmental Fiscal Relations: A Primer. Worldbank. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099225502022316135/pdf/P1754490fe142c0db095050e3808607c8ff.pdf> (дата звернення: 28.10.2024).

4. Коляда Т.А., Ясенєцький В.С. Реформа децентралізації в Україні у контексті євроінтеграційних тенденцій. *Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції* : збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь-Берегово, 27–29 квітня 2023. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 120–126.